

Ekolojik Bir Toplum İna Etme: Toplumsal Ekoloji

Building an Ecological Society: Social Ecology

Hatice AY

Öğretim Görevlisi, Bartın Üniversitesi Tapu ve Kadastro Programı

haticeay@bartin.edu.tr

https://orcid.org/0000-0003-3173-4931

Makale Başvuru Tarihi / Received:
01.12.2020

Makale Kabul Tarihi / Accepted:
27.12.2020

Makale Türü / Article Type: Araştırma
Makalesi

ÖZET

evre ile ilgili birçok gündem maddesi son zamanlarda sıklıkla göze çarpmaktadır. Özellikle ekolojik sorunlar (oğunlukla insan etkisiyle oluşturulan) lkelerin gündeminde hemen hemen her gün dile getirilmekte ve bu sorunların çözümü için öneriler sunulmaktadır. Endüstri Devrimi ile ekolojik sorunlar sürekli artış göstermiştir. Teknoloji ile bilginin her alana müdahalesi bu sorunları dünya genelinde yaygınlaştırmıştır. Ekolojik sorunlara karşı tepkilere bakıldığında ise birçok neden gösterilebilir. Ancak evre etiği yaklaşımları bağlamında ilk ortaya çıkan insan merkezli etik yaklaşımının etkisi yadsınmamaktadır. İnanın her şeyden (canlı ve cansız varlıklardan) stn kılınması ve doğa ile ilişkilerde bu üstünlüğün kullanılması ekolojik sorunların temelini oluşturduğu söylenebilir. evre etiği ile ilgili önemli iki yaklaşım olan insan merkezli evre etiği ve canlı merkezli evre etiğinin dışında kalan yaklaşım "toplumsal ekoloji"dir. Murray Bookchin tarafından ortaya atılan toplumsal ekoloji, ekolojik sorunların kökenlerini ortaya atarak ekolojik toplum inşası için bir takım temel argümanlar belirtmiştir. Doğa ile insan ilişkisi, insan ile toplum ilişkisini şekillendirdiği ve değiştirdiği düşüncesine hakim olan toplumsal ekoloji; ekolojik sorunları bir takım temellendirmeler üzerinden açıklamakta ve bu sorunlara çözüm olarak yeni toplumsal düzen modeli önermektedir. Bu çalışmada bütüncül evre etiği yaklaşımlarından biri olan toplumsal ekolojinin ne olduğu? ve çözüm nerisi olarak ortaya koyduğu toplumun nasıl olacağı? incelenmiştir. Sonuç olarak toplumsal ekolojinin insan ile doğa ilişkisinde ortaya koymaya çalıştığı toplum modelinin ekolojik sorunların çözümünde etkili olabileceği, bütünsel bir bakış açısına sahip olması ve çözüm nerisi getirmesi bakımından diğer yaklaşımlardan ayrıldığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: *Toplumsal ekoloji, Ekoloji, Murray Bookchin, Ekolojik sorunlar*

ABSTRACT

Many environmental agenda items have come to the fore frequently lately. Especially ecological problems (mostly caused by human influence) are mentioned almost every day in the agenda of countries and suggestions are offered to solve these problems. Ecological problems have continuously increased with the Industrial Revolution. The intervention of technology and information in every field has spread these problems worldwide. Looking at the reactions against ecological problems, many reasons can be shown. However, the effect of the first human-centered ethical approach emerging in the context of environmental ethics approaches cannot be denied. It can be said that making human be superior to everything (living and non-living beings) and using this superiority in relations with nature constitute the basis of ecological problems. Apart from the human-centered environmental ethics and live-centered environmental ethics, which are two important approaches related to environmental ethics, the approach remaining is "social ecology". Social ecology, put forward by Murray Bookchin, sets out a number of basic arguments for ecological society building by setting out the origins of ecological problems. Social ecology dominating the idea that it shapes and changes the relationship between nature and human, human and society; explains ecological problems on a number of grounds and proposes a new social order model as a solution to these problems. In this study; what is social ecology as one of the holistic environmental ethics approaches? and how will the society it put forward as a solution proposal? has been studied. As a result, it can be said that the society model that social ecology tries to reveal in the relationship between human and nature can be effective in solving ecological problems, it differs from other approaches in terms of having a holistic perspective and proposing solutions.

Keywords: *Social ecology, Ecology, Murray Bookchin, Ecological problems*

1. GİRİŞ

Ekoloji, doğal yaşamda canlıların niceliklerinin belirlenmesini, yaşamsal dağılımlarını ve insanların çevreleriyle kurdukları etkileşimi inceleyen bir bilim dalıdır. Ekoloji ile doğal çevrenin korunması anlayışlarının birbirlerinden farklı oldukları bilinmesine rağmen bu iki görüşün birbirine karışabildiği ilgili literatürde görülmektedir. Ekoloji anlayışında insan bir makine olarak görülmez buna karşın insan doğal yaşamın bir parçasıdır. İnsanların doğanın bir parçası olarak kabul edildiği ekolojide, insanların beraber yaşama arzularının sonucunda oluşturdukları toplumlar da insan düşüncesine paralel olarak algılanmaktadır. İnsanı doğanın bir parçası olarak düşünen ekoloji anlayışında toplumlar sadece insanlardan oluşan yapılar değildir. Doğal çevrede var olan ağaçlar, hayvanlar, su ve topraklar dahil birçok canlı ve cansız varlıklar toplumun birer parçası olarak düşünülmektedir. Ekolojik düşünce, canlı türlerinin birbirleri ile yardımlaşma ve etkileşim kurmalarının bağımlılık ilişkisine dayandırmaktadır. Toplumsal yaşamda var olan canlıların yaşamsal döngünün devamı için birbirlerine bağımlı oldukları bilinen bir gerçektir. Toplum bir ormana benzetilse, toplumun üyeleri ormanı bir savaş alanına değil yaşam alanına dönüştüren varlıklar olarak algılanmalıdır. Uzun yıllar boyunca yaşanan insanın doğal yaşam ile etkileşimi hem insan hem de toplumsal açıdan önemli değişimleri ortaya çıkarmıştır. Bu değişim ve gelişmeler sonucunda ekolojiyi tek bir düşünce çatısı olarak görmek oldukça zorlaşmıştır. Günümüz toplumlarında ekolojiye verilen önemin gün geçtikçe artması sebebiyle çok çeşitli ekoloji görüşleri ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada ekoloji düşüncesindeki temel akımlardan derin ekoloji ve toplumsal ekoloji anlayışları incelenmiştir. Derin ekoloji insanı değil doğayı merkeze alan bir anlayış olarak açıklanmaktadır. İnsanın doğa ile etkileşimini ve bütünleşmesini mistik bir yaklaşımla ele alan derin ekoloji anlayışı kendisine Budizm ve Taoizm gibi doğu dinlerinde yer bulmaktadır. Derin ekolojiye göre doğadaki tüm canlılar eşit kabul edilmektedir. Bu sebeple insan doğal yaşamda diğer canlılardan üstün değildir ve öncelik sahibi olmamalıdır. Doğanın bir parçası olarak insan doğal yaşamın döngüsel sürekliliğine hizmet etmelidir. Toplumsal ekoloji Amerikalı bilim adamı Murray Bookchin tarafından ortaya atılmış ve geliştirilmiştir. Toplumsal ekoloji anlayışında doğal yaşamda meydana gelen problemler toplumların ve doğanın etkileşimi ile değil toplumsal gelişimler ile ortaya çıkmıştır. Toplumsal ekoloji anlayışı doğal yaşamda meydana gelen bu olumsuzlukların tahakküm ve hiyerarşi sebebiyle ortaya çıktığını ileri sürmektedir. İnsanın, doğal yaşamı sömürülecek sınırsız kaynak olarak görmesi ve doğaya sürekli hükmetme isteği temelde insanın diğer insanları sömürme fikrinden ortaya çıktığını savunmaktadır. Toplumsal ekolojide insanlar makinelerin birer parçası olarak görülmez, köklü ve keskin değişimlere ihtiyaç duyulmaktadır.

2. EKOLOJİ, EKOLOJİK SORUNLAR VE YAKLAŞIMLAR

2.1. Ekoloji

Ekoloji, 1866 yılında Ernst Haeckel tarafından “oikos” ve “logy” sözcüklerinin birleşimi ile türetilmiştir (Keleş ve Hamamcı, 2005;34). Oikos; yer veya ev olarak, logy; bilim olarak ifade edilmektedir. İki kelimenin birleşimindeki anlam ise “konut bilimi” veya “ev idaresi bilimi” olarak tanımlanmaktadır (Çepel, 2006;5). Ernest Haeckel ekolojiyi bilimsel olarak ilk kez 1869 yılında “bitki ekolojisi” ile ilgili çalışmada kullanmıştır (Marshall, 1999;175).

Başlangıçta ekoloji, biyolojinin bir alt dalı olarak hayvan ve bitki türlerinin çevreleriyle olan ilişkilerini araştıran bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1997;16). 20. yüzyılın başlangıcından itibaren ekoloji kavramı çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Örnek olarak; “topluluk bilimi”, “fizyolojinin bir dalı”, “çevre bilimi”, “bilimsel doğa tarihi” ve “ekosistemlerin yapı ve işlevini inceleyen bilim” gibi adlandırılmaktadır.

Ekoloji, Türk Dil Kurumu tarafından “canlıların hem kendi aralarındaki hem de çevresiyle olan ilişkileri inceleyen bilim dalı” veya kısa anlamı ile “çevre bilimi” olarak ifade edilmektedir. Felsefi açıdan bakıldığında ise Aristotelesteles ekolojiyi, “canlı varlıklar yaşadıkları ortama uymuşlardır, birbirleri ve çevreleriyle etkileşim içindedirler ve aynı zamanda aralarında yaşam için bir mücadele vardır” açıklaması ile tanımlamıştır (Güney, 2004:7).

Bilimsel bir yaklaşım olarak ortaya çıkan ekoloji 1970’li yıllardan itibaren felsefi ve siyasi anlam kazanarak, toplumsal yapı ve sorunların, doğa ve doğa sorunlarının ekolojik yapısı ve düzeni ile ilgili bir düşünsel bir model olarak ortaya çıkmıştır (Önder, 2005;594). James Lovelock “Gaia hipotezi” ile ekoloji düşüncesini doğa merkezci yönünü açıklamış ve yeryüzündeki tüm canlıların cansız varlıklar ile birlikte geçirdiği sürecin evrimsel olduğunu savunmuştur (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1999: 59-60).

2.2. Ekolojik Sorunlar

Ekolojik sorunların ortaya çıkışı tam anlamıyla 20. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmiştir. Özellikle Endüstri Devrimi ile birlikte nükleer yıkım ve faaliyet sonucunda insan ve doğa olumsuz etkilenmiştir. Ayrıca endüstrileşme hava, su ve toprak kirliliği olmak üzere doğa tahribatı insanın yaşamını tehdit etmeye başlamıştır (Tekeli, 2009;187). Bu süreç ileriki yıllarda hızlı nüfus artışı, aşırı kentleşme ve sanayileşmenin de etkisiyle doğal kaynakların ve hammaddelerin tüketimini hızlandırarak dünya genelinde ekolojik sorunların gözle görünür hale gelmesine sebep olmuştur. Ekolojik sorunların çözümü için ulusal ve uluslararası kuruluşlar eliyle bu sorunların varlığı dünyaya yayılmaya çalışılmıştır. 1970’lerden sonra ekolojik sorunlar yeni bir gündem maddesi olarak ülkelerin gündeminde yer vermeye başlanmıştır (Kocataş, 2003;1).

Ekolojik sorunların nedenleri ile ilgili tespitlerin bazıları şunlardır:

- A Sand County Almanac (Bir Kum Yöresi Almanığı) adlı Aldo Leopold'ün 1949'da yayımlanan eseri insan merkezli etik anlayışının karşısına çevre merkezli etik anlayışının çıkması ile önemli bir yere sahiptir. İnsan diğer canlı varlıklar gibi yeryüzünün birer parçası/üyesi olduğu ve diğer canlıları ve doğayı koruması gerektiğini vurgulamaktadır (Ünder, 1996;14). Bu bakış açısı ile ekolojik sorunun kaynağı “*insan merkezli etik anlayışının getirdiği olumsuzlar*” değerlendirilebilir.
- Ecology and Revolutionary Thought (Ekoloji ve Devrimci Düşünce) Murray Bookchin'in 1964'te yayımlanan makalesiyle ekolojik sorunların temeli “*tahakküm ve hiyerarşi olması*”¹,
- The Economics of the Coming Spaceship Earth (Gelecek Uzaygemisi Dünyasının Ekonomisi) adlı Kenneth E. Boulding'in 1966 yılında yayımladığı makalede ekolojik sorunların nedeni “*sürdürülebilir olmayan ekonomik faaliyetlere yer verilmesi*” (Aslan, 2010;23-24),
- The Historical Roots of Our Ecological Crisis (Ekolojik Sorunlarımızın Kökenleri) adlı Lynn White'in makalesinde ekolojik sorunların nedeni “*felsefi ve dinsel bağlamda insan merkezli Batılı dünya görüşünün benimsenmesi*”,
- 1968 tarihli The Population Bomb (Nüfus Bombası) adlı çalışması ile Paul Ehrlich'in ve The Tragedy of the Commons (Ortak Kaynakların Paylaşımı Trajedisi) adlı makalesi ile Garrett Hardin'in çalışmalarında ekolojik sorunlar Neo-Maltushçu² bir yaklaşım olarak değerlendirilen “*insan nüfusunun giderek artması*” (Ünder, 1996;16-18) gibi örnekler verilebilir.

2.3. Ekolojik Yaklaşımlar

Ekolojik düşüncenin ortaya çıkışı ile birçok ekolojik düşünce akımları süre gelmiştir. Bunlar; radikal ekolojiden eko-sosyalizme, ekofeminizmden din merkezli hareketlere, çevre korumacılıktan anarşizme kadar birçok ekolojik düşünce akımı olarak sayılabilir. Ancak bu akımların herkes tarafından kabul görmesi mümkün olamamaktadır. Ayrıca Carolyn Merchant bu akımlara “*derin ekoloji, spiritual ekoloji ve toplumsal ekoloji*” ilave ederek üç temel gruba ayırmıştır (Görmez, 2003;99).

Derin ekoloji;

İnsanlık ile doğal yaşam arasındaki etkileşimin nasıl olması gerektiğine dair felsefi bir görüş olan derin ekoloji, doğal yaşamın korunmasında nasıl faaliyetlerde bulunulmasının bir karşılığı olarak ifade edilebilir. Ekolojik sorunların çözümünde derin ekoloji sosyal ve siyasal bir program oluşturmamıştır. Bunun nedeni ise toplumsal ve siyasal bir değişim yerine bireylerin yaşam tarzında değişimi, maneviyat ve kendini gerçekleştirme öngörmesidir (Ünder, 2001;128). Ayrıca derin ekoloji ekolojik sorunların krizlerin temel nedeni olarak insan

¹ Çalışmanın ana kapsamında değerlendirildiği için sonraki başlıklar altında detaylı olarak ele alınmıştır.

² Maltus tarafından ortaya atılan Nüfus Kuramı, nüfusun azaltılması gerektiğini ve böylece ilerleyen yıllarda gıda maddelerinin tükenmesinin önüne geçileceği bir yaklaşımdır (Bilgili, 2014: 45).

merkezli yaklaşım var olduğunu kabul eder. Bunun alternatifi olarak biyo-merkezci yaklaşım ile her canlının bir değeri olduğu bakış açısında hakimdir (İdem, 2002;8).

Derin ekoloji doğa merkezli bir anlayışa sahiptir. Doğa ile insanın etkileşimini idealist olarak benimser ve doğu dinlerinde³ bu fikrinin karşılığını bulabilir. Derin ekolojide canlı veya cansız tüm varlıklar doğada eşit değerinde kendine yer edinirler. İnsanın doğadan ayrıştırılması kesinlikle gerçekleştirilemeyecek bir durumdur. İnsan merkezci yaklaşımlarda doğanın yegane hüküm sürücüsü olarak kabul edilen insan, derin ekolojide diğer canlılarla eşit bir konumda görülmüştür. İlgili literatür incelendiğinde derin ekoloji kavramsal olarak bir çok noktada mistik ekoloji olarak ifade edilmiştir. Tüm canlıları eşit kabul eden biyo-merkezci bir anlayışı benimsemiştir. İfade edilen tüm canlılar kapsamında en küçük bakterilerin bile dahil olduğunu belirtmek gerekmektedir.

3. TOPLUMSAL EKOLOJİ

Ekolojik sorunların kaynağı nedir? sorusunun cevabına karşılık tahakküm ilişkisi çözümlemesi yapan ve bu yaklaşımın gelişimini sağlayan isim "Murray Bookchin'dir. ABD de Toplumsal Ekoloji Enstitüsü'nün kurucusu olan Bookchin hem teorikte hem de pratikte toplumsal ekoloji yaklaşımını belirlemiştir (Bookchin, 1994;31). Bookchin "Marksizm ve anarşizm" gibi ideolojilerden ve "Hegel ve Aristoteles" in felsefi bakış açılarından etkilenecek toplumsal ekolojiyi ortaya koymuştur (Des Jardins, 2006;345).

Derin ekoloji birçok noktada eleştirilmiştir. İnsan merkezci çevre yaklaşımına kesin bir şekilde karşı çıkmasına rağmen doğal yaşamdaki sorumlulukların tamamını insana bırakması sebebiyle yumuşak insan merkezcilik olarak açıklanmıştır. Derin ekolojiye yönelik en önemli eleştiri Bookchin'den gelmiştir. Hiyerarşi ve tahakkümün derin ekolojinin zıttı olarak toplumsal ekolojinin ana kaynağı olduğu söylenebilir. Bookchin (1996;44-45) ekolojik problemlerin sebebini hiyerarşi ve tahakkümü ortaya çıkaran insanların bir arada yaşayarak oluşturdukları toplumların ahlaki ve kurumsal değişimler olarak ifade etmektedir. Toplumsal ekoloji toplumun doğal özlerinden hareketle ona ahlaki boyut katmaya çabalamaktadır. İnsan merkezcilik ile doğa merkezçiliğe alternatif olması bakımında doğal yaşamın korunması toplumsal ekoloji ile gerçekleşebilir. İnsanın insan ve doğa üzerine etkisi düşünüldüğünde toplumsallığın ekoloji ile kesiştiği söylenebilir. Derin ekolojideki doğaya atfedilen mistik değerlerin ve insanın doğadan ayrıştırılmasının toplumsal ekoloji düşüncesinin ilerlemesinde katkısı göz ardı edilemez (Maltaş, 2015;4). Toplumsal ekoloji tekil bir varlık olarak algılanamayacak olan insanın toplumsal ilişki şekillerinin analiz edilmesinden yola çıkarak ekolojik bir toplumun ana etkenlerini ortaya koyma iddiasındadır.

Bookchin (1994;25) doğada var olan biricik etik özne olarak insanı işaret etmiş, problemin kaynağının insan olduğu yerde çözümünde insanlar ile gerçekleştirebileceğini ifade etmiştir. İnsanı veya toplumu doğaya yabancı olarak düşünmek modern düşüncedeki doğa-toplum ikiliğini tekrar üretmek anlamına gelecektir. Bu sebeple, insanların doğal yaşamdan

³ Taoizm ve Budizm. (bkz. Stephan Elkins, Mistik Ekolojik Politika.)

ayrılmayacağı gibi insan ürünü olan toplumların da ekolojiden ayrılmayacağı söylenebilir. Toplumsal ekolojinin temel kaynağı bütün hiyerarşi şekillerinin doğaya aktarılmasıdır. Bu sebeple ortaya çıkan ekolojik sorunların tek tek demografi veya büyüme gibi durumlarda algılanmamalıdır. Toplumsal ekolojiye göre bu sorunların ana kaynağı uygarlık adı verilen olgudur.

Toplumsal ekoloji Bookchin'e göre şöyle ifade edilmektedir (Bookchin, 1996;76-77): "Ekoloji, benim açımdan, hep sosyal ekoloji oldu: Yani doğa üzerindeki tahakküm kavramının, insanın insan üzerinde, hatta erkeğin kadın, yaşlıların gençler, bir etnik grubun diğeri, devletin toplum, bürokrasinin birey, bir sınıfın diğer sınıflar ve sömürgeci güçlerin sömürge halklar üzerindeki tahakkümünden kaynaklandığına inanıyorum. Benim düşünceme göre, sosyal ekoloji, özgürlük anlayışını sadece fabrikada değil, aile içinde de, sadece ekonomide değil, psişede de, sadece maddi yaşam koşullarında değil, ruhsal koşullarda da sürdürmelidir. Toplumdaki en moleküler ilişkileri, özellikle kadın ve erkek, yetişkinler ve çocuklar, beyazlar ve diğer etnik gruplar, heteroseksüeller ve eşcinseller –bu liste uzatılabilir- arasındaki ilişkileri değiştirmedikçe, toplum en sosyalist anlamda sınıfsız ve sömürsüz hâle gelse de, tahakküm varlığını sürdürecektir. (...) Hiyerarşi var olduğu sürece, tahakküm, insanları bir elitler sistemi etrafında örgütlediği sürece, doğaya hükmetme projesi de devam edecek ve gezegenimizi kaçınılmaz bir yok oluşa götürecektir."

Toplumsal ekoloji yaklaşımının dayanak noktası, toplum ile doğa ilişkisinde meydana gelen sorunların bu ilişkiden kaynaklanmadığı, toplumsal süreç içerisinde yaşanan gelişmelerden yani toplumsal gelişmenin içinden ortaya çıktığı düşüncesidir (Önder, 2001;70). Toplumsal ekoloji doğal yaşamda insanın sadece olumsuz yönlerine değil aynı zamanda belirli bilinç düzeyine ulaşılabilmesine insanın doğal yaşamı yeniden zenginleştirebileceğini kabul etmektedir. İnsanların doğal yaşamı sömürü haline getiren bir parazit olarak düşünmemize sebep olan etkileri ortaya çıkarmak toplumsal ekolojinin önemli çalışma prensibidir. Tahakküm ve sömürgecinin ortadan kalktığı hiyerarşik sistemin var olmadığı ekolojik toplumun kurulması doğal yaşamın döngüsel devamı için zorunludur.

3.1. Doğa ve Toplum İlişkisi

Toplumsal ekoloji doğa ile toplum arasındaki farklılıkları incelerken aynı zamanda toplum ve doğanın ne derecede iç içe olduğunu, doğanın toplumun içerisine nasıl kademeli şekilde girdiğini araştırmaktadır. Toplumsal ekolojiye göre doğa, statik değildir ve yaşam biçimlerinin gün geçtikçe farklılaştığı ve karmaşıklaştığı birikimsel bir evrim olarak tanımlanmaktadır (Bookchin, 1996;48). Toplumsal ekolojide doğa, cansız varlıklardan canlılara dönük olarak toplumsal anlamda bir evrim sürecidir. Doğa ile toplum ikileminde, biyolojik olan doğa ile toplumun ilişkisi yani birbiri arasındaki içiçeliği ve sürekliliği toplumsal ekolojinin araştırma alanını oluşturmaktadır. (Önder, 2001;51).

Biyolojik doğa yani insani olmayan doğa "birinci doğa", organik dünyanın birikimsel evrimi iken insanlar tarafından üretilmiş tüm değerleri içeren doğa ise "ikinci doğa" olarak tanımlanmaktadır (Bookchin, 1996;11). İnsanların oluşturdukları kurumsal topluluklar olan

toplumlar doğal yaşamdan ayıramayacağı için ikinci doğa olarak ifade edilmiştir. Bookchin'in düşünsel anlayışında birinci doğa, dünyanın yüzyıllardır süre gelen birikimsel anlamdaki evrimini oluştururken ikinci doğa ile sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu etkileşimin sonuçları hem birinci hem de ikinci doğada ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle iki doğa formülünün karşılıklı etkileşiminde kurumsal toplulukların her iki doğa formülünde de olabileceği belirtilebilir. Bookchin akıl ile doğal evrim arasındaki ilişkinin toplumsal yaşam ile doğal tarih arasındaki bağımlılık ilişkisinin bir unsuru olarak tanımlamaktadır. İnsan düşüncesi toplum tarafından şartlanmış

3.2. Tahakküm ve Hiyerarşi

Bookchin'e göre ekolojik sorunların temeli tahakküm ve hiyerarşidir. İnsan ile doğa ilişkisinde insanların doğayı hükmetmesi ve sömürmesi; insanın insan üzerinde oluşturduğu tahakküm ve sömürden kaynaklanmaktadır (Bookchin, 1996;45).Toplumsal ekolojinin insan-insan ilişkisi çerçevesinde ortaya koyduğu sorunun kapsamı, insanın diğer insanlar üzerinde etkili olarak meydana getirdiği tahakküm ilişkisidir. Toplumsal ekolojide insanların birer makine dişlisi gibi düşünülmesi reddedilmektedir. Toplumsal yaşamda köklü ve keskin bir değişim meydana getirmek şarttır. İnsanlar bireysel ve topluluk olarak kendilerine sahip çıkmalı ve tüm yaşamlarını kontrol edebilmelilerdir. Bu sebeple yalnızca burjuva hiyerarşisi değil aynı zamanda bütün toplumsal sınıfların ve mülkiyetlerin geçerliliğini yitirmesi gereklidir. Bookchin toplumsal yapıda önemli bir etkiye sahip olan merkezi ve ağır siyasal-ekonomik kurumların güç olsa da adem-i merkezî yapıya evrilmesini düşünmektedir. Bunun kısa bir zaman aralığında gerçekleşemeyeceğini belirten Bookchin daha özgür kurumlar ortaya çıkarılarak toplumsal katılımın artırılmasıyla geçiş döneminin yaşanmasını öngörmektedir (Görmez, 2003;101).

Bookchin (1994)'e göre, günümüz insanların durumunu radikal ve keskin bir şekilde değiştirilebilmesinin önündeki temel engel sınıf düzeni değil hiyerarşidir. Hiyerarşi, sınıfları temel alınarak yapılacak olan bir analizden farklı değil aksine bu analizi kapsayan bir durumdur. Doğa toplum ilişkisinde ortaya çıkan ikilik durumunun temel kaynağı hiyerarşidir. Marksist ve Anarşist düşünceler sınıfsal çatışmaları ve devleti ön plana çıkararak başarı elde edememişlerdir. Hiyerarşi bu düşünce sistemlerine geri plana atıldığı için ortaya çıkan başarısızlıkta payı önemli derecededir. Hiyerarşi kavramı ikinci doğa olarak formüle edilen yapı içerisinde var olmaktadır. Yazı öncesi dönemlerde yaşayan toplulukların hiyerarşi kavramı ile tanışıklığının olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır (Bookchin, 1994;47). Benzer olarak insanın doğayı tahakküm etmesi yazı öncesi topluluklarda görülmeyen davranışlar arasındadır. Organik toplumlar doğayı sadece yaşanılan bir çevre olarak algılamamışlardır. Onlara göre doğa insana yaşamsal döngünün devamı için çeşitli ipuçları veren yaşamın bir parçasıdır. Doğa toplumun bir parçası olarak görüldüğü için toplumsallaşmanın da bir parçası olarak düşünülebilir. Organik toplumlarda hiyerarşinin ortaya çıkışı toplumsal iş bölümünün gerçekleşmesine paralel olarak düşünülebilir. Topluluğun üyeleri tarafından yapılacak veya yapılan iş bölümlerinde cinsiyetçi yaklaşımların öne çıkması, aile kavramı ve kan bağı gibi düşüncelerin topluluk tarafından benimsenmesi

insanların yardımlaşma ve etkileşimde bulunmalarında bir hiyerarşiyi meydana getirdiği belirtilebilir. Yapılan iş bölümlerinde diğerlerine göre daha zor işlerin cinsiyetçi yaklaşımla topluluğun erkek üyelerine verilmesi bu topluluklarda erkek egemenliğinin başlangıcı olarak düşünülebilir. Bookchin bu noktada topluluğun erkek üyelerinin kadın üyelere göre daha zor işlerle meşgul olmasını fiziksel yapı ile açıklamaktadır. Ailelerin dünyaya getirdikleri yeni çocukların ilgi ve şefkat ihtiyaçları anneleri tarafından karşılanmaktadır. Topluluğun erkek üyelerinin sivil yaşamda geniş yer edinmesi buna karşın kadın üyelerin ev ve çocuk odaklı olmaları ilk toplumsal hiyerarşi olarak ifade edilebilir. Organik toplumlarda cinsiyetçiliğin hiyerarşiyi ortaya çıkarmada etkili olduğu gerçeğinin yanı sıra yaşamsal tecrübenin de bu hiyerarşiyi desteklediği söylenebilir. Topluluğun yaşça en büyük üyelerine gösterilen saygı hiyerarşinin ortaya çıkışındaki diğer önemli etken olarak düşünülebilir.

4.EKOLOJİK TOPLUM İNŞASI; KOMÜNALİZM

Bookchin, ekolojik sorunların çözümü için toplumsal ekoloji ile toplumun yeniden kurulması gerektiğini savunmaktadır (Mellor, 1993;128). Yeni kurulacak ekolojik toplumun içerisinde tahakküm ve hiyerarşi tamamen ortadan kaldırılmalıdır. Toplum kapsamında kurulan şehirlerin eko-topluluklara bölünmesi, bu toplulukların doğal yaşama en az düzeyde veya hiçbir şekilde zarar vermemesi, sağlıklı şekilde yaşamsal döngüleri gerçekleştirecek ve bu doğrultuda insan ihtiyaçlarının belirlenmesi ekolojik toplumlarda düşünülen bir anlayıştır. Ekoloji hareketi yalnızca çevresel kirlilik veya doğayı koruma noktasında olursa halihazırda var olan doğanın insan tarafından sömürgeleştirildiği düzenin değiştirilmesi noktasında yetersiz kalacaktır (Bookchin, 1996;48).

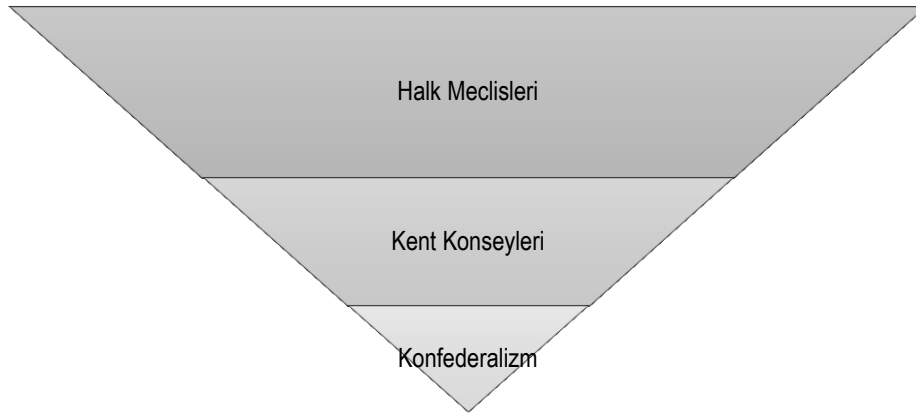
Bookchin'in ekolojik toplumun inşasını; Komünalizm ile olacağını kabul etmektedir. Komünalizm birer toplumsal modeldir. Komünalist toplum modeli olarak ifade edilen bu model ile toplumsal ideolojiyi ortaya koyan Bookchin hiyerarşi ile tahakkümün ortadan kalktığı bir toplumsal düzeni ortaya çalışmıştır (Bookchin, 2015;44).

Tablo 1. Ekolojik Toplum İnşası İçin Nasıl Bir Toplumsal İdeoloji Benimsenmelidir⁴?

Siyasi ve Ekonomik Yönetim İçin	Özgürlükçü Yerel Yönetim	<ul style="list-style-type: none"> • Kentlerin âdemi merkezîyetçilik anlayışı ile yönetilmesini öngörmektedir. • İktidar gücünü yerel topluluklara aktarması gerekir. • Yönetim anlayışı halkın öz yönetimine dayanmaktadır. • Doğrudan demokrasi modeli hakimdir.
Komünalist toplum modeline Uygun Politik Toplumsal Kurumların İnşası İçin	Halk Meclisleri Kent Konseyleri Konfederalizm	<ul style="list-style-type: none"> • Siyaseti belirleme halk meclisleri aracılığı ile özgür yurttaşlara verilmelidir. • Halk meclislerinde meclis başkanı dışında hiyerarşik yapı yoktur. • Halk meclisleri ideal yurttaşların politik haneleridir. • Kent konseyleri meclis kararlarının uygulandığı yerdir. • Kent konseylerinin üyelerini doğrudan halk tarafından

⁴ Bookchin, 2014: Kentsiz Kentleşme,
Bookchin, 2014: Toplumsal Ekolojinin Felsefesi,
Bookchin, 2015: Toplumsal Anarşizm mi Yaşam Tarzı Anarşizm mi?
Bookchin, 2015: Geleceğin Devrimi

		seçilmektedir. <ul style="list-style-type: none">• Kent konseyleri halk meclislerinin politik kararlarını temsil ederler ve konseyin idari işlerini bakarlar.• Kent konseyleri farklı kent konseyler ile birleşerek; yerel, bölgesel ve ulusal meclisler oluşturabilmektedir.• Oluşturulan bu meclisler yerel yönetimlerin sınırlarını aşan konu ve sorunları yürütürler.
Ekonomi için	Yerleşmiş Ekonomi	<ul style="list-style-type: none">• Yerel yaşama ait maddi kaynakların, mülklerin, üretim araçlarının ve ürünlerin yerel topluluklar tarafından denetlenmelidir.• Ekonominin kontrolü yerel yönetimlerce yapılmalıdır.• Bu yerel yönetim kurumları öz bilinçli topluluk kuruluşlarıdır.

Şekil 1. Bookchin Tarafından Önerilen Özgürlükçü Yerel Yönetim Modeline Göre Yönetim.

Şekil 1’de gösterildiği üzere konfederalizm ile Bookchin (2015; 447-448) “Konfederasyonda sahip olunan güç, yukarıya doğru azalır; en tepedeki federal konsey, gücü en az olan konseydir; aynı şekilde topluluktan bölgeye ve bölgeden daha büyük alanlara gidildikçe konseylerin gücü azalır.” diye ifade etmektedir. Özgürlükçü yerel yönetim modeli ile halk meclisleri ile konfedere konsey meclisleri siyaseti işlerlik kazandırmaktadır. Böylece merkezi yönetim baskılarından kurtarılacak olup ussal ve dengeli toplum yaratılabilecektir (Bookchin, 2014; 447).

5.TOPLUMSAL EKOLOJİYE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

İdem (2002;7) insanların çevrecilik kapsamında yapmış oldukları faaliyetleri buz dağının sadece görünen kısmının betimlendiğini belirterek asıl sorunların kaynaklarına inilmediğini, sadece bu sorunlar etrafında birtakım çabaların olduğunu ve bu çabaların da bizi sonuca ulaştırmayacağını belirterek eleştirel bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. Toplumsal ekolojiye yönelik eleştirilerden biri toplumsal yaşamdaki hiyerarşi ve tahakkümün insanın doğal yaşam ve doğa üzerindeki hükmetme fikrinin kaynağına yöneliktir. Bu eleştiri derin ekolojistlerin öncülüğünde diğer düşünce anlayışları tarafından ileri sürülmüştür. Derin

ekolojistler toplumsal yaşamdaki hiyerarşinin tamamen ortadan kaldırılmasının var olan problemlerin tümünü ortadan kaldıracığını düşünmemektedir (Zimmerman,1997).

Ekolojik krizin temel kaynağı olarak hiyerarşinin gülmesi fikrine yönelik diğer bir eleştiri Mellor tarafından ortaya atılmıştır. Mellor'a göre Bookchin toplumsal yaşamdaki tüm problemleri hiyerarşiye bağlamaktadır. Bu düşünce hakimiyet şekillerinde görülene farklılıkları yadsımaktadır (Mellor, 1993; 130). Kovel, farklı öncüllerle toplumsal ekolojinin benzer temel faktörlerini eleştirmektedir. Kovel (2005)'e göre, toplumsal ekoloji bir kişinin diğer bir kişi üzerinde kurduğu her türden otoritenin tümüyle reddetmesi, okullardaki öğretmen ve öğrenci ilişkisindeki gibi rasyonel otorite şekillerini yadsımaktadır. Hiyerarşinin tüm yönlerine benzer boyutta yaklaşan bu anlayış temelde otoriteyi tek bir kavrama indirgeyerek otoritenin analizini zorlaştırmaktadır. Val Plumwood (2004) toplumsal ekolojiyi, Bookchin'i hiyerarşiye bağlı olmayan farklılıklara dikkat etme noktasında yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirmektedir. Plumwood insan ile doğa arasındaki sömürgeci anlayışlara yönelik yorumları sebebiyle toplumsal ekolojinin yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Bookchin'in siyaset kavramını insanların ilişkileri ile sınırlandırmasını doğa ile insan arasındaki sömürgeciliğin siyaset dışında tutulmasının yanlış olduğunu belirtmektedir.

Diğer eleştiriler ise doğal yaşamın evrimsel değişim ve geliminde toplumsal ekoloji yaklaşımının insana atfettiği rol noktasında olmaktadır. Doğal evrime hizmet etme ve doğaya hükmetme yetisine sahip bir varlık olarak insanın belirtilmesi insan doğa ilişkisinde insan yönelik üstünlük anlayışını doğuracağı düşünülmektedir. Buradan hareketle doğa insan ihtiyaç ve amaçlarına yönelik şekillendirilebilir fikri ortaya çıkabilir (Eckserley, 1989;102).

SONUÇ

İnsanoğlu dünyada var olduğu günden başlayarak günümüze kadar olan süre zarfında diğer insanlar ve doğal çevre ile sürekli etkileşim halindedir. İnsanların kendisine, diğer insanlara ve çevreye hükmetme arzuları hiçbir zaman eksilmemiş aksine zaman içerisinde artmıştır. Doğal yaşamda öncelikli olarak varlığını sürdürme arzusunda olan insan, diğer canlılar ile birlikte yaşama gereksinimleri sebebiyle toplulukları meydana getirmiştir. Aile, akrabalık ve cinsiyet ayrımı gibi kavramlar organik toplumlardan itibaren bütün toplulukların tamamında kendisine yer bulmuştur. İnsanların yaşamsal döngülerinin devamı için diğer insan ve doğal çevreye olan bağımlılıkları iş bölümünü ve yardımlaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bu kavramlar neticesinde insan topluluklarında görülen hiyerarşi anlayışının günümüze kadar devam ettiği söylenebilir. Kendisini doğanın merkezinde gören insan, ihtiyaçlarını doğrudan doğal yaşamdan karşılamış ve bunun sınırlarını kendisi belirlemiştir. Endüstri devrimine kadar olan süreçte sınırsız ihtiyaçlarını doğal yaşamdan bilinçsiz şekilde karşılayan insan, sanayileşme ve hammadde kullanımının artması sebebiyle doğal yaşama vermiş olduğu tahribatın boyutlarını da artırmıştır. Beslenme, barınma ve güvenlik gibi temel gereksinimlerini var olduğu günden itibaren kendi çıkarları doğrultusunda karşılayan topluluklar doğal yaşama verilen zararı daima göz ardı etmiştir. Doğal yaşamda meydana gelen tahribat bilinçli insanların ve aydınların dikkatini çekerek bu konu üzerinde araştırmalar yapma ve diğer

insanları aydınlatma konusunda zorunluluğa itmiştir. İnsan merkezci çevre anlayışı ile hareket eden toplumlar doğal yaşamda var olan temel ihtiyaçların azalması sebebiyle kendilerine bazı sınırlar koyma yoluna gitmişlerdir. Kendi dışındaki canlı veya cansız varlıkları kendi rahatları için birer araç olarak gören anlayışlardan zaman içerisinde uzaklaşarak insanın da doğal yaşamın bir parçası olduğu ve diğer varlıklar ile eşit konumda olduğu anlayışı ön plana çıkmaya başlamıştır. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hızlanması ile insanın doğal yaşama verdiği tahribat gözler önüne serilerek temelde yine insan konforu için doğal yaşama daha az tahribat edilmesi anlayışı gelişmiştir. Doğada var olan canlı nesillerinin yok olma tehlikeleri insanların kendilerine hizmet edecek araçlardan mahrum kalma fikrini ortaya çıkarmıştır. Doğal yaşamda var olan diğer canlıların yalnızca insan amaçları doğrultusunda kullanılabilen birer araç olarak görülmesi anlayışı geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bu anlayışların aksine doğayı merkeze alan ve doğal yaşama verilecek zararı en az düzeye indirgemeyi amaçlayan birtakım yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. İnsan merkezci yaklaşımı ortaya çıkan doğal tahribatta ana faktör olarak gören derin ekoloji anlayışında doğada yaşayan tüm canlıların kıymetli olduğu görüşü benimsenmiştir. Derin ekoloji anlayışında doğal yaşamda var olan tüm canlılar eşit düzeydedir. Bir canlının diğer bir canlı üzerinde hakimiyet kurma veya daha değerli olma durumundan söz edilemez. Bu anlayış biyo-merkezci olarak ifade edilebilir. Derin ekoloji insan merkezci yaklaşımdan ayrılarak insanı tüm doğal varlıklar ile eşit görmüştür ancak çevresel problemlerde tüm sorumluluğu insana bırakarak yumuşak insan merkezci şeklinde görülmüş ve yeni bir anlayışın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bookchin hiyerarşi ve tahakküm ile derin ekolojiye karşın toplumsal ekoloji anlayışının ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. Toplumsal ekoloji anlayışında doğal yaşamda meydana gelen problemlerin aslında tahakküm ve hiyerarşiden kaynaklandığı ileri sürülmüştür. Toplumsal ekoloji toplumun doğal özlerinden hareketle ona ahlaki boyut katmaya çabalamaktadır. İnsan merkezci yaklaşım ile doğa merkezci yaklaşıma bir alternatif olarak doğal yaşamın korunması ve sürdürülebilmesi toplumsal ekoloji ile gerçekleştirilmek istenmiştir. Toplumsal ekoloji insan ilişkilerinden yola çıkarak ekolojik bir toplumun ortaya çıkarılmasında ana faktörleri belirleme çabasına girişmiştir. Toplumsal ekoloji anlayışında doğa ile insan zaman içerisinde iç içe geçmiş ve kaynaşmıştır. Bu anlayışta birinci ve ikinci doğa formülleri ortaya atılarak bu iki doğanın sürekli etkileşimi sonucunda ekolojik toplumsallaşma fikri ortaya atılmıştır. Toplumsal ekoloji doğal felaketlerin ve sorunların ortadan kaldırılmasının ancak ekolojik bir toplum inşa edilmesiyle gerçekleşebileceğini öne sürmektedir. Organik toplumlardan itibaren günümüze kadar var olan tahakküm ve hiyerarşi bu yeni ekoloji toplumda ortadan kaldırılacak ve insanların doğal yaşama vereceği zarar en az düzeye indirgenecektir. Çünkü insan doğaya hükmetme noktasında kendisini diğer canlılardan hiyerarşik olarak daha üst konumda görerek herhangi bir sorumluluk almadan doğal yaşamda bilinçsiz bir şekilde ihtiyaçlarını gidermektedir. Bu toplum düzeni komünalizm olarak ortaya atılmıştır. Oluşturulacak bu yeni toplum ekolojik dengeyi koruyacak, doğal yaşamın devamı için çaba sarf edecektir. Toplumsal ekoloji yaklaşımı da diğer tüm yaklaşımlarda olduğu gibi birçok yönden eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle çözüm önerisi olarak atfedilen konfederalizm ile oluşturulan yönetim anlayışı da hiyerarşiyi tekrarlamakta ve kendiliğinden hiyerarşi

oluşturmaktadır. Doğa ile insan arasındaki hiyerarşi ve tahakkümü doğal yaşamın evrimi noktasında insana atfedilen rol, siyaset anlayışında doğa ile insan etkileşiminin göz ardı edilmesi ve doğada yaşanan tüm olumsuzlukların hiyerarşi kavramına indirgenerek açıklanması gibi eleştiriler toplumsal ekolojinin kendini revize etmesini ve geliştirmesini gerektirmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslan, F. (2010). İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgili, Y. (2014). Karşılaştırmalı İktisat Okulları. Makro İktisadın Esasları (14.Baskı). İstanbul: 4T Yayınları
- Bookchin, M. (1994). Özgürlüğün Ekolojisi Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü, Çev. Alev Türker, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (1996). Ekolojik Bir Topluma Doğru. Çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bookchin, M. (2014). Kentsiz Kentleşme, Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü. (Burak Özyalçın, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2014). Toplumsal Ekolojinin Felsefesi, Diyalektik Doğalcılık Üzerine. (Rahmi G. Ögdül, Çev.). İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bookchin, M. (2015). Toplumsal Anarşizm mi Yaşam Tarzı Anarşizm mi?, Aşılabilir Uçurum. (Deniz Aytaş, Çev.). İstanbul: Kaos Yayınları.
- Bookchin, M. (2015). Geleceğin Devrimi, Halk Meclisleri ve Doğrudan Demokrasi. (İbrahim Yıldız ve Soner Torlak, Çev.). Ankara: Dipnot Yayınları.
- Çepel, N. (2006). Ekoloji, Doğal Yaşam Dünyaları ve İnsan. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Eckserley, R. (1989). Divining Evolution: The Ecological Ethics of Murray Bookchin. *Environmental Ethics* 11(2), 99-116.
- Elkins, S. (1994). Mistik Ekolojik Politika. (Sevda Alankuş Kural, Çev.), <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5660/mistik-ekolojik-politika>. Erişim Tarihi: 09.10.2020).
- Görmez, K. (2003). Çevre Sorunları ve Türkiye. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güney, E. (2004). Çevre Sorunları. Ankara: Nobel Yayınları.
- İdem, Ş. (2002). Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?. *Toplumsal Ekoloji*, (1), 7-20.
- Jardins, D. & Joseph R. (2006). Çevre Etiği Çevre Felsefesine Giriş. Çev.: Ruşen Keleş. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005). Çevre Politikası. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1999). Çevre ve Ekoloji (7. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kocataş, A. (2003). Ekoloji-Çevre Biyolojisi (7. Baskı), İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Kovel, J. (2005). Doğanın Düşmanı, (çev.) Gürol Koca, İstanbul: Metis Yayınları.
- Maltaş, A. (2015). Ekoloji Ekseninde İnsan-Doğa İlişkisi ve Özne Sorunu. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 17(29), 1-8.
- Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mellor, M. (1993). Sınırları Yıkarak Feminist Yeşil Bir Sosyalizme Doğru, (çev.) Osman Akınhay, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Önder, T. (2001). Bir Yeni Toplumsal Hareket Olarak Ekoloji Hareketinin Gelişimi ve İdeolojik Yönelimleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE
- Önder, T. (2005). Yeşil Siyaset. M. Türköne (Ed.). Siyaset (2. Baskı) içinde. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Plumwood, V. (2004). Feminizm ve Doğaya Hükmetmek, (çev.) Başak Ertür, İstanbul:MetisYayınları.
- Tekeli, İ. (2009). Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Ünder, H. (1996). Çevre Felsefesi. Ankara: Doruk Yayınları.
- Zimmerman, M. (1997). Introduction To Deep Ecology.<https://www.context.org/iclib/ic22/zimmmrman/> Erişim Tarihi: 29.12.2019.